

До спеціалізованої Вченої ради К 70.895.02
Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Козак Ірини Богданівни на тему:

**«Філософсько-правова кваліфікація конфліктної комунікації сторін
у судовому процесі», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата**

юридичних наук за спеціальністю

12.00.12 – філософія права

У науковій філософсько-правовій площині розглядається праця Ірини Богданівни Козак, яка сягає як теорії, так і практики судового огляду, що є щонайменше особливо одіозною в плані критики. А це свідчить про особливий запит суспільства на оновлення діяльності правосуддя. Дисертантка як фахівець у цій сфері зробила спробу сформуванати сучасний погляд на суддівську теорію і практику, взявши до уваги найскладніший їхній аспект – конфліктну складову сторін у судовому процесі.

Аналіз змін світового рівня на всіх стратифікаційних рівнях, у т. ч. в Україні – відкриває потребу по-іншому оцінювати нові типи взаємодії між суб'єктами права. Слідом за західноєвропейським поступом філософії відкривається можливість концептуалізувати саме комунікативні прогаліни парадигм правосуддя, нагромаджені за кілька століть. Автор дослідження обрала правильний шлях: йдеться, з одного боку, про нові типи праворозуміння і місце в них теорії комунікації, діалогу, права як комунікації, теорії рівноправних та самостійних суб'єктів (в авторстві М. Бахтіна, М. Бубера, Ф. Ебнера, Е. Левінаса, Ф. Розенцвайга, О. Розеншток-Хюссі, С. Франка), а з

іншого – прояви Іншості у сфері безсвідомого: Іншості, яка уможлиблює пізнавальні процеси для судді (в межах постструктуралістського підходу).

Своє дослідження дисертантка уважливує концептом активізації проблематики у правовому полі філософії правосуддя на основі конструктивістського підходу, репрезентованого в сучасній науці іменами П. Бергера, П. Вацлавика, Т. Лукмана, А. Шюца та ін., а також Д. Белла, К. Боулдінга (США), М. Крозьє, А. Турена (Франція), Ю. Гальтунга (Норвегія), А. Здравомислова, Ю. Запрудського, В. Шаленко, Г. Луцишин (Україна), які розглядали важливу теорію конфлікту.

Виправдано взяті до уваги і напрацювання вітчизняних дослідників: Б. Кістяківського, К. Левицького, Л. Петражицького та ін. Сучасні вітчизняні праці у цій сфері – це напрацювання О. Балинської, С. Бігуна, С. Бобровник, О. Грищук, Н. Гураленко, В. Єрмоленка, С. Максимова, М. Козюбри, П. Рабіновича, А. Токарської та ін.

Зміст комунікації у судовому процесі та особливості психолінгвістичного впливу на суб'єктів права дослідниця вибудувала на працях зарубіжних дослідників юриспруденції – Ф. Хекк, М. Рюммелін, П. Ертман, судової поведінки – Г. Шуберт, прагматичного інструменталізму – Р. Паунд, Б. Кардозо, правового реалізму – К. Ллевелін, К. Олівекрона, Дж. Френк, О. Холмс, правового процесу – Л. Фуллер, Г. Харт, інтерпретивізму – Р. Дворкін, екзистенційно-феноменологічної герменевтики Г.-Г. Гадамер, П. Рікер, А. Кауфманн, неокантіанського спрямування – Р. Штаммлер, Г. Радбрух.

Правильний акцент зроблений дисертанткою на тому, що у ході реформування правосуддя й надалі залишаються обійдені увагою дослідників оцінки комунікативної складової суб'єктів права, суддів та створюваного ними авторитету всієї системи правосуддя, яка практично вибудовує цю складову професійної діяльності здебільшого на інтуїтивному чи побутовому рівні мовомислення.

Щодо сформульованих у роботі завдань, то робимо висновок про їх належну структуру, в якій виписані актуальні елементи цієї частини дисертації:

– заплановано було виявити аксіологічні особливості природи, принципів та пізнавальних закономірностей, функціонування конфліктної комунікації в судовому процесі;

– розвинути мотиваційну комунікативну модель антропологічних і праксеологічних модусів у судовому процесі через призму категорій справедливість–рівність–відповідальність;

– встановити архетипи комунікативної поведінки судді, що полегшують ідентифікацію сторін у судовому процесі;

– здійснити філософсько-правовий аналіз наявних бар'єрів щодо об'єктивної оцінки комунікативної складової у конфліктній судовій ситуації;

– сформувати авторську позицію щодо філософсько-правової комунікації у взаємодії між суб'єктами права в суді;

– визначити когнітивні оцінки подолання суддею конфліктної комунікації лінгво-семантико-математичними методами.

– встановити моніторингові кваліфікації комунікативно-правового судового дискурсу як ефективного засобу прийняття справедливого рішення суддею.

На наш погляд, дослідниця успішно справила із завданням формулювання об'єкта дослідження як взаємодію суб'єктів права, в ході якої виникають юридичні конфлікти, що потребують судового розгляду, а також предмета дослідження, відповідно до вимог ДАКу. Так само цілком правильно визначено методи дослідження, які сформовані відповідно до мети і завдань. Названий провідний комунікативний метод, а також психологічна методологія Е. Ільїна, П. Ковальова, К. Томаса.

Використані системно-структурний метод як спосіб оцінки структурної моделі конфліктної правової/протиправної комунікації сторін у судовому процесі; герменевтичний метод, що спричинив оцінку неоднакових тлумачень у конфліктних комунікативних актах та кваліфікацію їх істинності; діалектичний

метод, який вивів на розуміння процесів і закономірностей розвитку конфлікту (розділи I–III); структурно-семантичний метод регламентував розпізнання значень висловлювань (підрозділи 2.3; 3.1; 3.2); антропологічний, який дав змогу акцентувати на системі норм, що захищають права і свободи людини й громадянина (підрозділи 1.2; 2.1; 2.2; 2.3; 3.1; 3.2); аксіологічний, за допомогою якого вдалося схарактеризувати ціннісні складові правової комунікації у конфліктному протистоянні (підрозділи 2.3; 3.1; 3.2; 3.3); психоаналітичний метод, який сприяв аналізу нормативно-ціннісних орієнтацій особи та її несвідомих проявів у комунікації (підрозділи 3.2; 3.3).

У роботі застосовані методи аналізу і синтезу, опитування 70 суддів м. Львова і Львівської області.

У ході дослідження авторка сформулювала концептуальні нові ідеї, які лягли в основу наукової новизни дисертації, яка визначається комплексністю філософсько-правового дослідження з метою новаторського формування сучасної техніки професійних кваліфікацій (оцінок) конфліктної комунікації суддею, подолання протиправних наслідків протистояння сторін у судовому процесі і забезпечення засобами правової комунікації справедливості судового розгляду та верховенства права.

Так уперше дисертантка встановила конструктивний комплексний характер філософсько-правової кваліфікації конфліктної комунікації сторін судового процесу, по-перше, як складної системи психосоціолінгвоправової перцепції суддею вербальних і невербальних елементів в оцінюванні правової/протиправової інтеракції суб'єктів протистояння; по-друге, у формуванні справедливого рішення суду в межах верховенства закону і природного права, а також сформувала зміст ключової категорії «філософсько-правова кваліфікація конфліктної комунікації сторін у судовому процесі», який полягає у встановленні судом алгоритму оцінки причин, умов і наслідків юридичного конфлікту з метою нейтралізування, внормування чи припинення його засобами правової комунікації, основними маркерами якої є справедливість та верховенство права. Формування динаміки і характеру

протидії сторін судового процесу скеровано на мінімізацію соціальної чи матеріальної шкоди, утвердження і зміцнення правопорядку, захист права громадян на справедливий суд та подолання низької репутації суду; визначила бар'єри правової комунікації у конфліктному діалозі сторін судового процесу («планові» і спонтанні): маніпулювання свідченнями, зміна показань, відмова від попередніх свідчень чи показань, вживання інвективної (образливої) лексики, тону; приниження людської гідності; погроза вбивством; симулювання хвороб; а також не уважне слухання; перепитування; нерозуміння термінології та ін.; встановила архетипи комунікативної поведінки, які є типовими для структури несвідомого у людській психіці як «патерни поведінки», що сприяють доказуванню (його змісту і причин) та встановленню істини. До патернів конфліктної комунікації віднесені суперечливі точки зору, «чужа правда», «абсолютна неправда», компроміс, домовленість, раціональний компонент, емоційний компонент, вольовий компонент; схильність до примирення; довела, що конфлікт у праві постає стадією правової комунікації з бінарною дією, функціональне значення якої полягає в тому, щоб, з одного боку, виявити причини юридичного конфлікту, а з іншого – зняти протистояння сторін у межах закону; запропонувала способи встановлення маркерів у моніторингу філософсько-правової кваліфікації конфліктної комунікації у професійній діяльності суддів.

1. Щодо розкриття змісту дисертації, то він відповідає сутності поставлених завдань. У роботі викладено стан розгляду обраної проблематики та методологію її дослідження, сформовану терміносистему. Авторка також відносить до концептуальних основ філософсько-правової кваліфікації комунікації сторін у судовому процесі оцінки конфлікту сторін у судовому процесі з позицій аксіо- та онтологічних засад діяльності судді і влади, і суспільства, які передбачають організацію інтеракційної трансляції взаємодії на рівні ціннісного співвідношення між змістом прийнятого рішення суду і досягненням мети суб'єктами права. Основу ціннісної комунікації в суді становлять їх принципи (с. 2 дис.).

Справедливо до засад правової комунікації віднесено: принцип свободи слова, заборони перевищення необхідної міри захисту; заборони надміру комунікації, принцип захисту довіри до правосуддя. Узагальнено вісім модусів (стану відносин, який визначається сторонами): суб'єкти права та їхні інтереси; центральна постать судового процесу – Людина і суддя; динамічні етапи юридичного конфлікту (розвиток і подолання); правова комунікація; інтелектуальний рівень комуніканта; судження; судова аргументація, емоційний стан.

Належним чином проаналізовані мотиваційні складові правової судової комунікації, зокрема, конституційні засади, ст. 34 Основного Закону положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів»: рівність всіх учасників процесу, принцип справедливості; принцип незалежності судів; верховенство права; встановлення істини. Сповідування справедливості постає основною метою ФП ККК ССП.

I. Козак наголошує: правове розв'язання конфлікту засобами комунікативної професійної діяльності суддів є формою кваліфікації міжособистісних, внутрішньоособистісних та соціально-професійних протиріч, які виникають в судовому процесі. Виходячи з рівня компетенції, що обумовлює динаміку подій у юридичних конфліктах, можна оцінювати особливості комунікативної діяльності судді, в якій відбувається правове забезпечення цілей і засобів їх досягнення на основі моральних, духовних (когнітивних чи інших психологічних) цінностей та орієнтацій(с. 3 дис.).

Дисертантка зупинила увагу на архетипах комунікативної поведінки, які відображають структуру несвідомого у людській сутності, «патерни поведінки», за якими можна виявити характер багаторівневого конфлікту сторін у судовому процесі. Семантика архетипів є корисною для пізнання історії конфлікту, встановлення способів його розв'язання. Деформація правосвідомості учасників судового процесу, якій властива психологічна особливість, значно послаблює якість та ефективність комунікативного акту. Встановлена основна мета на практиці – це запобігання комунікативній

деструкції, порушенням. Зроблено порівняльний аналіз переконання і примусу як різновидів правової комунікації.

У підсумку до конструктивних ознак філософсько-правової кваліфікації конфліктної комунікації сторін судового процесу (ФП ККК ССП) віднесено складну стратегічну психосоціолінгвоправову систему перцепції вербальних і невербальних засобів, які використовуються для взаємодії сторін судового процесу. Вона цікава для оцінки суддівської комунікації, для налагодження її ефективності та зміни авторитету суду.

Позитивною частиною дисертації є 13 додатків, які всебічно характеризують психокомунікативну практику учасників судового процесу, а також професійну складову комунікативної практики суддів.

Робота І. Б. Козак має тісний зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Обрання теми дисертаційного дослідження здійснювалося з врахуванням напрямів судової реформи, окреслених, перш за все, в Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр. та згідно з Пріоритетними напрямами розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затвердженими НАПрН України 3 березня 2016 р. Дисертаційна робота виконана в межах НДР Приватного вищого навчального закладу «Львівський університет бізнесу та права» «Судоустрій, прокуратура та адвокатура в євроінтеграційному вимірі».

Тему дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук затверджено Вченою радою Львівського університету бізнесу та права (Протокол № 4 від 26 листопада 2015 року).

Вищевикладене дає підстави для висновку про те, що дисертація Ірини Богданівни Козак «Філософсько-правова кваліфікація конфліктної комунікації сторін у судовому процесі» є завершеною науково-дослідженою працею, що за своїм призначенням і змістом відповідає вимогам до робіт, поданих на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права.

У цілому позитивно оцінюючи подану до захисту дисертацію, звертаємо увагу на окремі дискусійні положення, неточності та упущення, які потребують або пояснень, або додаткової аргументації.

1. Для репрезентативних висновків у роботі, на нашу думку, варто було брати до уваги не 70 інтерв'юєрів-суддів першої інстанції м. Львова і Львівської області, а бодай 300. Тоді вірогідність таких узагальнень була б більш достовірною.

2. Варто було б пояснити, чому для аналізу взяті думки суддів «першої інстанції».

3. Не вважаємо науковим аргумент на зразок: «Виявлено відмінності за рівнем раціональної поведінки в конфлікті, тобто, особи, які є більш конфліктними та агресивними, також відзначаються недостатніми навичками раціональної поведінки в конфлікті, запальністю, образливістю, безкомпромісністю та підозрілістю. Це підтверджує тезу кваліфікації конфліктної поведінки: індивідуальні особливості осіб з раціональною поведінкою в конфлікті відрізняються від особистісних особливостей з нераціональною поведінкою в конфлікті, а саме: вони більш здатні до самоконтролю, наполегливості, проте менше виявляють запальності і суперництва, мстивості, нетерпимості до думок інших» (с. 17 авт., с. 196 дис.).

4. Доречними були б рекомендації щодо уніфікації законодавства, яке впливає на організацію судового процесу.

На підставі аналізу можемо зробити висновки щодо поданої до захисту кандидатської дисертації Ірини Богданівни Козак «Філософсько-правова кваліфікація конфліктної комунікації сторін у судовому процесі», яка містить окремі наукові положення, висновки та рекомендації, що вперше пропонуються для розвитку філософсько-правової науки і назагал вирішують важливу теоретико-праксеологічну проблему суддівства.

Висновок про відповідність дисертації вимогам Порядку присудження наукових ступенів. На підставі вищевикладеного вважаю, що дисертація Козак Ірини Богданівни є завершеною науковою працею, яка

містить нові науково обґрунтовані результати дослідження, які розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для філософії права. Тобто, праця відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів від 24 липня 2013 р. № 567. Автор дисертації – Козак Ірина Богданівна – на основі прилюдного захисту заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права.

Офіційний опонент:

**кандидат юридичних наук,
в.о. доцента кафедри теорії та історії
держави і права
Хмельницького університету
управління та права
імені Леоніда Юзькова**

У. М. Олійник

Актриса У. М. Олійник
внешній секретар університету

С. В. Коржане